

MİRZƏ ƏLƏKBƏR SABİR POEZİYASINA ABBAS SƏHHƏT MÜNASİBƏTİ

Ulduz Fərhad qızı Qəhrəmanova

ADPU

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

ulduzkahraman1@gmail.com

Xülasə

Mirzə Ələkbər Sabirin Sabirin klassik irsə yeni baxışı və novatorluğu onun tək cə realist üslubda yazan müasirləri tərəfindən təqdir edilib alqışlanılmamışdır. Həmçinin şairin romantik üslubda yazan müasirləri də onun klassik irsə münasibətinin doğru mövqedə olduğunu bildirməklə yanaşı, ədəbiyyatda

yenilikçi bir şair olduğunu da diqqətə çatdırmışlar. Bu sıraya A.Səhhət, M.Hadi, A.Şaiq və başqaları daxildir. XX əsrin əvvəllərində yeni ədəbiyyat uğrunda mübarizədə realistlərlə yanaşı romantiklər də fəallıq göstərmişlər. A.Səhhət bildirirdi ki, Sabirdən əvvəl yazıb-yaradan şairlər, söz ustaları, demək olar ki, hamısı epiqonçuluqla, söz oyunu ilə baş girləyirdilər. Çünki onlar köhnə şeir ənənələrinin pas atmış qəliblərindən çıxıb bilmirdilər. Ancaq M.Ə.Sabir klassik şeirin vaxtı keçmiş, zamana uyğun gəlməyən ənənələrini, qəliblərini, yazı tərzini tamamilə qırıb dağıtdı. Əvəzində isə milli poeziyaya yeni həyat, yeni nəfəs, yeni tərəvət və gözəllik gətirdi.

Açar sözlər: Mirzə Ələkbər Sabir, Abbas Səhhət, milli poeziya, klassik irs, epiqon ədəbiyyatı.

Abstract

Mirza Alakbar Sabir Sabir's new vision and innovation of the classical heritage was not only appreciated and applauded by his contemporaries who wrote in a realistic style. Also, the poet's contemporaries, who wrote in a romantic style, pointed out that he is an innovative poet in literature, not only stating that his relationship to the classical heritage is in the right position. This list includes A. Sahhat, M. Hadi, A. Shaik and others. At the beginning of the 20th century, along with realists, romanticists were also active in the struggle for new literature. A. Sahhat stated that the poets and wordsmiths who wrote and created before Sabir, almost all of them were obsessed with epigonism and puns. Because they could not get out of the rusty molds of old poetry traditions. However, M.A.Sabir, you completely broke and destroyed the outdated, outdated traditions, patterns, and writing style of classical poetry. Instead, he brought new life, new breath, new freshness and beauty to national poetry.

Key words: Mirza Alakbar Sabir, Abbas Sahhat, national poetry, classical heritage, epigonal literature.

Giriş

Mirzə Ələkbər Sabirin Sabirin klassik irsə yeni baxışı və novatorluğu onun təkcə realist üslubda yazan müasirləri tərəfindən təqdir edilib alqışlanılmamışdır. Həmçinin şairin romantik üslubda yazan müasirləri də onun klassik irsə münasibətinin doğru mövqedə olduğunu bildirməklə yanaşı, ədəbiyyatda yenilikçi bir şair olduğunu da diqqətə çatdırmışlar. Bu sıraya A.Səhhət, M.Hadi, A.Şaiq və başqaları daxildir. XX əsrin əvvəllərində yeni ədəbiyyat uğrunda mübarizədə realistlərlə yanaşı romantiklər də fəallıq göstərmişlər. A.Səhhətin “Təzə şeir necə olmalıdır?”, A.Şaiqin “Dilimiz və ədəbiyyatımız” və s. məqalələri dediklərimizə parlaq misaldır.

Bu sətirlər Sabir və klassik irs probleminin onun müasirləri tərəfindən işıqlandırılmasının elmi-nəzəri səviyyədə olduğunu təsdiq etmək baxımından da dəyərlidir. Çünki Sabirin klassik sənətkarlara nəzirələr yazması haqda verilən şəhadətlər, söylənen xatirə və fikirlər ilk baxışda onun ancaq nəzirəçi bir şair olması haqda təəvvür yarada bilərdi. Ancaq Mirzə Ələkbər Sabir klassikləri təqlid etməmişdir. Ona görə də Sabirin nəzirələri də ənənəvi nəzirəçilikdən tamamilə uzaq olmuşdur.

Əsas hissə

M.Ə.Sabir öz nəzirə yaradıcılığı ilə əslində klassik ədəbiyyata daha dərinədən bələd olmaq məqsədini nümayiş etdirir. Daha doğrusu, bu nəzirələrlə klassik ədəbiyyata, onun ənənə halını almış qəliblərinə özünün yeni münasibətini ifadə etmiş olur. Bütün bunlar da Sabirin poeziyasının yeni ruhda və məzmununda meydana çıxması ilə nəticələnməyə başlayır. Bu yenilik isə şairin müasirləri tərəfindən birmənalı şəkildə təqdir edilməyə başlayır.

A.Səhhət bildirirdi ki, Sabirdən əvvəl yazıb-yaradan şairlər, söz ustaları, demək olar ki, hamısı epiqonçuluqla, söz oyunu ilə baş girləyirdilər. Çünki onlar köhnə şeir ənənələrinin pas atmış qəliblərindən çıxıb bilmirdilər. Ancaq M.Ə.Sabir klassik şeirin vaxtı keçmiş, zamana uyğun gəlməyən ənənələrini, qəliblərini, yazı tərzini tamamilə qırıb dağıtdı. Əvəzində isə milli poeziyaya yeni həyat, yeni nəfəs, yeni tərəvət və gözəllik gətirdi.

“Poeziyanla ədəbiyyatın ayaqlar altına tökülüb çürüməkdə olan xəzələ çevrilmiş yarpaqlarının arasından sanki baharın yaşıllığına bənzəyən təzə-tər güllər, yaşıllıqlar çıxıb yer üzünü, insanların ruhunu təzələdi. Bununla sanki ədəbiyyatın baharı gəldi, daha doğrusu, A.Səhhətin təbiri ilə desək, “ədəbiyyatı növbahar etdin.” A.Səhhət onu da nəzərə çatdırmağı lazım bilir ki, M.Ə.Sabirin bütün bu işləri kimdənsə

öyrənib onun arxasınca getmədi. O, təqlidçi deyil. Özündən əvvəl yazıb yaradanlardan heç kim belə bir yolla getməmişdir. Ona görə şairin açdığı yaradıcılıq yolu tamamilə yeni və orijinaldır. Bu orijinallıq onun həm yazı tərzinə, həm də mövzu dairəsinə və tənqid hədəflərinə aiddir.

Abbas Səhhət həmin fikri məqaləsinin əvvəlində daha qüvvətli şəkildə belə ifadə etmişdir. “Vətənimiz ədəbiyyat aləmində dahiyanə bir şair yetirmişdi. Azərbaycan ədəbiyyatında ən əvvəl yeni bir cığır açdı ki, ondan müqəddəm kimsə o gözəl şivədə yazmamışdı. Nöqsanlarımızı, eyiblərimizi məzhəkə və məzah təriqilə qayətdə şirin və hər kəsin anladığı bir dil ilə, qəhqəhələrlə oxudub islahə çalışırdı.” (3, 246-247)”

Burada müəllif göstərirdi ki, M.Ə.Sabir uçurduğu köhnə ədəbi ənənələrin yerində həm üslub cəhətdən, həm də məzmun və mövzu dairəsi baxımından son dərəcə gözəl, aydın və cazibədar bir yazı tərzini, ədəbi yaradıcılıq yolu yarada bilmişdir. Bütün bunların nəticəsi olaraq, M.Ə.Sabirin şeirlərini “Molla Nəsrəddin” jurnalının səhifələrində görən hər bir zövq əhli və qələm sahibi onu bəyəndi, sevdi və mənimsəməyə çalışdı. Bu fikri A.Səhhət belə ifadə etmişdir:

“Molla Nəsrəddin” meydana çıxınca artıq hər sahibi-zövq Sabir əfəndinin ondakı nümunəyi-əşarına məftun olmaqdan özünü alamadı. O gözəl şeirləri oxuyub anlayanlar o gözəlliklərin zövqünə, fərqiyyə varanlar onları hifz etməyə həvəs etdilər. Şairlərimiz və yaxud mütəşairlərimiz o şiveyi-müstəhsəndə yazmağa, təqlidə başladılar. Daha bilmərrə köhnə üslub tərk edildi. (3, 247) Bununla Abbas Səhhət qələm dostu Mirzə Ələkbər Sabirin ədəbiyyatda açdığı yeni yaradıcılıq yolunun öz müasirləri tərəfindən birmənalı şəkildə qəbul edildiyini və Sabir poeziya ənənələrinin formalaşmağa başladığını da diqqətə çatdırmaq istəmişdir. Özü də xüsusi olaraq vurğulamışdır ki, daha bilmərrə köhnə üslub, yeni klassik ədəbi ənənələr tərk edilib, yerinə Sabirənə üslub yaranmağa başladı.

A.Səhhət bütün bunlarla yanaşı M.Ə.Sabirin klassik poeziyadan etdiyi bədii tərcümələrin də son dərəcə orijinal və gözəl olduğunu diqqətə çatdırmışdır. Bunun üçün o, qələm dostunun Ə.Firdovsinin “Şahnamə” əsərindən etdiyi tərcüməyə əsaslanmışdır. O, Sabirin Ə.Firdovsi ilə sıx yaradıcılıq oxşarlığını, təbiət etibarını ilə yaxınlığını qeyd etdikdən sonra yazır: “Rəhbər” jurnalının 2-ci nömrəsindən başlayaraq (Sabir tərəfindən –U.Q.) tərcümə və dərc olunmuş “Səyavuş” hekayəsini gözdən keçirək. Rüstəm Səyavuşu İrana gətirdikdə Kavus Keyin əmri ilə şadmanlıq və çırağbanlıq icrasından sonra əsakiri-İrana və Səyavuşa ənam verilməsini bu sayaq tərcümə edir:

Tamam oldu bir həftə, əmr etdi şah,
Səfəralıq etdi dübarə sipah.
Açıldı dəri-gəncü bəbi-kərəm,
Gühər saçdı eyzən səhabi-kərəm (1,145)

Edib bəxş, verdi rəvac oğluna,
Məgər vermədi xəttü-tac oğluna;
Deyildi səzavari-əfsər hənuz,
Cavan idi ol məhmənzər hənuz. (2,146)

Müləhizə buyurulsun, bu şayani-heyrət tərcümədə əslindəki fəsaəət və bəlağət qaib olubdurmu? Firdovsiyə məxsus olan o təlaqəti-lisan, o şirin bəyan itibidirmi? Zənnimcə ədəbiyyatdan bixəbər hər şəxs bu sualının cavabında:-bəli, Firdovsi də türkcə desə idi, o da bu sayaq nəzm edərdi-cümləsindən başqa bir söz deməz idi zənnindəyəm” (3, 250-251) Burada A.Səhhətin istedadlı şair, şeir bilicisi, nəzəri hazırlıqlı, incə zövqlü olmasını, həm də fars dilini gözəl bilməsini nəzərə alsaq, M.Ə.Sabirin Ə.Firdovsinin “Şahnamə” epopeyasından etdiyi tərcümənin yüksək poetik dəyərə malik olması barədə söylədiyi fikrə heç bir şübhə edə bilmərik.

Məlumdur ki, M.Ə.Sabir Ə.Firdovsinin “Şahnamə” əsərindən etdiyi tərcüməyə “İzdiyəd” başlığı ilə müstəqil yazdığı bir hissə də əlavə etmişdir. A.Səhhət sanki kimlərsə onun Sabirin bədii tərcümə məharəti barədə söylədiyi fikirlərinə şübhə ilə yanaşa biləcəyini nəzərə almış və onlara belə cavab verməyi lazım bilmişdir:

“Vəli, bu qədər xəyalə gələ bilər ki, burada əsl hünər Firdovsinindir. Sabirin müstəqilən öz əsəri bu

gözəllikdə ola bilməz. Bu surətdə mən iddiamı isbat etmək üçün həmin şeirlərin əqəbətində Sabir əfəndinin artırmış olduğu və “İzdiyad” ibarəsilə ayrılmış şeirləri yazacağam:

Vəli etdi şəfqətlə bir dəm nigah,
Belə söylədi oğluna padşah:
“Ki, ey nayibim, yadigarım, oğul!
Gülüm, gülşənim, növbaharım, oğul!” (3, 251)

M.Ə.Sabirin tərcüməsindən A.Səhhətin gətirdiyi hissəni burada tam verməsək də, bu kiçik hissədən də aydın görünür ki, “Şahnamə”dən olunan tərcümə ilə ona əlavə edilən “İzdiyad” sanki eynidir. Yəni onların birinin tərcümə, digərinin isə orijinal olduğunu ayırmaq çətinidir. Abbas Səhhət də bütün bunları nəzərdə tutaraq sözünə belə davam etmişdir:

“Diqqət buyurulsun, bu mənzumə oxunduqda haman sayaq mən qeyri-ixtiyari alqışlaram. Haman üslubi-müzəyyən, o tərzi-ifadə, o ülvyyə, hiss və xəyal ki, Firdovsinin əşarında var, bunlarda da (M. Ə.Sabirin yazdığı “İzdiyad”da- U.Q.) mövcud deyilmi? Yalnız burası var ki, bir gül ilə bahar olmaz. Firdovsinin altmış min beytlik “Şahnamə” böyüklüyündə əsəri ilə bir neçə beyti müqabilə etmək məntiqsizlik deyilə bilər. Bu halda yenə mən iddiamı çox məşru bir qürurla bir növ isbata çalışıb irəli sürə bilərəm.” (3, 251-252)

A.Səhhət hər iki şairin - Ə.Firdovsi ilə M.Ə.Sabirin arasında belə bir müqayisə aparır; göstərir ki, Firdovsi “Şahnamə”ni yazanda Sultan Mahmud xəzinəsindən zəhmət haqqı aldığı halda, M.Ə.Sabir onu tərcümə edəndə belə bir qayğı ilə rastlaşmamışdı. Müəllif həmin fikrini belə əsaslandırmışdır: “Həkim Əbülqasım Mənsur Firdovsi “Şahnamə”sini Sultan Mahmud Qəznəvi kimi bir padşahın rızası ilə yazmışdır. Amma Sabir Əfəndi bu tərcüməni “Rəhbər” nəşrinin təşviqi ilə yazmışdır. Firdösi əsərini nəzm etdikdə Sultan tərəfindən farigül-bal məasi tənini olduqda yazmış ikən, Sabir əfəndi həmin əşarı sabun tiyanının kənarında, odlar, qorlar içində tər tökdüyü halda, yəni əyalının tənə və tərizi qorxusundan gecə yarısı şirin yuxunu özünə haram etdiyi halda yazmışdır...” (3, 252)

Göründüyü kimi, bu müqayisələrdə M.Ə.Sabirin vətən və millət sevgisi ilə çalışdığı, öz yaradıcılıq fəaliyyətində yüksək fədakarlıq nümunəsi gözümüz önündə canlandırılmışdır. Bununla A.Səhhətin məqsədi Ə.Firdovsinin üstünə kölgə salmaq olmamışdır, onun əsas məqsədi M.Ə.Sabirin öz sələflərinə nisbətən daha vətənpərvər olduğunu, milləti yolunda təmənnəsiz halda, əzab-əziyyətlə çalışdığını, bu zaman bir çox təqib və sıxıntıya məruz qaldığını diqqətə çatdırmaq istəmiş və məqsədinə nail olmuşdur. A.Səhhət dostu M.Ə.Sabirin yaradıcılıqla məşğul olarkən yazdıqları üçün hər hansı maliyyə, qonorar güdmədiyi halda klassik sələflərinin çoxunun, o cümlədən, Ə.Firdovsinin külli miqdarda pul alacaqlarına da diqqət yetirmişdir. Bu niyyətlə sözünə belə davam etmişdir:

“Bunlardan əlavə, Firdovsi kitabının hər beytini bir qızıl bəha almaq ümidi ilə demiş ikən Sabir əfəndi quru afərinədən səva bir şey almayacağı”ni bildiyi halda yazmışdır. Heyif ki, o afərinlər də fəqət bir neçə nəfərə münhəsir qalmışdır. “Bəbin təfəvütirəh əz kocəst, ta bə koca” (Yolların fərqi gör ki, haradan harayadır. Hafız.) Firdovsi də əgər bu vaxtda, bu zamanda, belə bir mühitdə yaşasaydı, o da, yəqin ki, Sabir əfəndi kimi qüssəmərg olardı. Necə ki, tarixcə məlumdur, zəhmətinin mükafatını görmədikdə daha artıq yaşamadı. Bir də Sabir əfəndi ilə Firdovsinin başqa təfəvütü var ki, o da həcvğuluqdur. Artıq Sabir Firdovsidən burada ayrılır.

Sabir əfəndi millətdən ötrü çalışdı. O, aşıq idi. Ondən gördüyü tən və ləndən, təkfir və təhqirlərdən, yağış kimi üstünə yağan töhmət və nifrətlərdən əsla geri getməyib öz məsləkində kəmalisəbatı-əzmlə davam etdi və sevgili millətinə xidmətdən bir an qafil olmadı.” (3, 252)

Nəticə

Göründüyü kimi, A.Səhhət apardığı müqayisələrdə millətinə və vətəninə təmənnəsiz xidmət nöqtəyi-nəzərindən M.Ə.Sabirin özünün klassik sələflərindən, o cümlədən, Ə.Firdovsidən qat-qat yüksəkdə durduğunu bildirmək istəmişdir. O göstərir ki, yaradıcılıq amalı baxımından da, üslub cəhətdən də Sabir klassiklərdən seçilir; əgər onun sələfləri hansısa əsəri yazanda bundan tərif və bəxşiş, alqış və təqdir umur və bunu görmədikdə, tarixcə məlum olduğu kimi, Firdovsi kimi çox yaşamayıb həyata vida edirdilərsə, Ə.Sabir yazdıqlarının müqabilində çox az adamdan afərin alırdı. Bunu da çoxları heç bilmirdi.

Çünki qaraguruhçulardan qorunmaq üçün millətə göstərilən xidmət gizlin saxlanılırdı. Əvəzində isə əksəriyyət həmin əsərlərin müəllifinə qarşı müxtəlif təzyiq və təhqirlərdən istifadə edirdi. Çünki Sabir öz sələflərindən fərqli olaraq, satirik idi. O, inqilabi satira poeziya məktəbinin banisi və bayraqdarı kimi, cəmiyyətdə özünü göstərən eybəcərlikləri, çatışmazlıqları satira atəşinə tuturdu. Bilirdi ki, bunun əvəzində əksəriyyətdən, varlılar və imtiyaz sahiblərindən tərif və bəxşiş almayacaq. Ancaq əvəzində millət oyanıb öz haqqını dərk edəcək. Azadlıq uğrunda mübarizəyə qalxacaq. M.Ə.Sabirə qol-qanad, güc verən də bu amal idi. A.Səhhət də məhz həmin cəhətləri vurğulayır.

Nəzərdən keçirdiyimiz bu materiallar bir daha göstərir ki, A.Səhhət dostu və qələm həmkarı M.Ə.Sabirin yaradıcılığının bir çox keyfiyyətləri ilə yanaşı, onun klassik irslə əlaqəsinin çox müxtəlif sahələrinə dərinlən nəzər salmışdır. Bu zaman onun yaradıcılığının novator xüsusiyyətlərindən başqa şəxsi keyfiyyətlərinə, milli amal uğrunda çalışmasına, vətən və xalq, tərəqqi və istiqlal uğrunda yaradıcılıq fəaliyyətində təmənnasızlığına da xüsusi fikir vermişdir. Çünki A.Səhhətə görə, M.Ə.Sabirin böyüklüyünün mühüm səbəblərindən biri də onun vətən və millət yolunda əsl vətəndaş-şair kimi təmənnasız xidmət göstərmək amalı idi.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Sabir Mirzə Ələkbər (2004), Hophopnamə, Tərtib edən, müqəddimə və şərhlərin müəllifi Məmməd Məmmədov, Şərq-Qərb, Bakı, II cild, 383 s.
2. Sabir Mirzə Ələkbər haqqında tədqiqlər. (elmi məqalələr toplusu), (2012), Toplayıb tərtib edən, ön sözün müəllifi və redaktoru Alxan Bayramoğlu (Məmmədov) Bakı: (CBS), 456 s.
3. Səhhət A. (2005), Seçilmiş əsərləri. Tərtib edən, ön söz və qeydlərin müəllifi: Kamal Talıbzadə, Bakı: “Lider nəşriyyatı”, 456 s.
- 4.. Zamanov A., (1973), Sabir və müasirləri, , Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 281 s.